

ГОДИШНИК
на АСОЦИАЦИЯ „ОНГЪЛ“, том 16, год. XII, 2018

**ПОЛЕТАТА НА ЕТНОЛОГИЯТА:
МЕЖДУ ЗНАНИЕТО И
ПОЗНАНИЕТО**

25 ГОДИНИ АСОЦИАЦИЯ „ОНГЪЛ“

София, 2018

Годишникът се издава
с подкрепата на Община Самоков

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

д-р И ПКС Росен Росенов Малчев (Главен редактор)
доц. д-р Константин Звездомиров Рангочев
проф. д-р Николай Иванов Ненов
проф. д-р Маргарет Драганова Димитрова
д-р Андрей Стефанов Бобев

Международни членове:
проф. д-р Владимир Наполских, член-кореспондент на РАН,
Удмуртски университет – Ижевск, Руска федерация
доц. д-р Трайче Нацев, Университет „Гоце Делчев“ – Шип,
Р. Македония

**ПОЛЕТАТА НА ЕТНОЛОГИЯТА: МЕЖДУ ЗНАНИЕТО
И ПОЗНАНИЕТО. 25 ГОДИНИ АСОЦИАЦИЯ „ОНГЪЛ“**

Първо издание

© Асоциация за антропология, етнология
и фолклористика „Онгъл“, 2018
ел. поща: ongal1991@abv.bg
www.ongal.net

© Импресарско-издателска къща „Род“, 2018
ел. поща: rod_sofia@yahoo.com

Формат 16/60/84
Тираж 300
Печатница *Тип-мон прес*

ISSN 1311-493X

ANNUAL
of 'ONGAL' ASSOCIATION, Vol. 16, Year XII, 2018

**THE FIELDS OF ETHNOLOGY:
BETWEEN KNOWLEDGE AND
COGNITION**

25 YEARS 'ONGAL' ASSOCIATION

Sofia, 2018

The Annual is published
with the support of Samokov municipality

EDITORIAL BOARD

1st class teacher Rossen Rossenov Malchev, Dr. Habil.
(Editor-in-chief)
Assoc. Prof. Konstantin Zvezdomirov Rangochev, Ph.D.
Prof. Nikolay Ivanov Nenov, Ph.D.
Prof. Margaret Draganova Dimitrova, Ph.D.
Andrey Stefanov Bobev, Ph.D.

International members:

Prof. Vladimir Napolskih, Dr. Habil., Corresponding Member
of the Russian Academy of Sciences, Udmurt University, Izhevsk,
Russian Federation
Assoc. Prof. Trayche Natsev, Ph.D., Gotse Delchev University, Shtip,
Republic of Macedonia

THE FIELDS OF ETHNOLOGY: BETWEEN KNOWLEDGE AND COGNITION. 25 YEARS 'ONGAL' ASSOCIATION

First edition

© 'Ongal' Association of Anthropology, Ethnology,
and Folklore Studies, 2018
e-mail: ongal1991@abv.bg
www.ongal.net

© 'Rod' Impresario & Publishing House, 2018
e-mail: rod_sofia@yahoo.com

ISSN 1311-493X

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи 13

ПАЛЕОСЛАВИСТИКА, ИСТОРИЧЕСКА ЛИНГВИСТИКА, ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЯ

Андрей Бояджиев – *Похвалното слово за архангелите
Михаил и Гавриил* от св. Климент Охридски
в Зографския сборник 17
Любка Ненова – Ръкопис № 121 от библиотеката
на Зографската света обител 36
Александра Б. Ипполитова – Растения с названието
Адамова глава в руских рукописных травниках 50
Иво Братанов – Езикът на ръкописите на Иван Момчилов
(Правописни, фонетични и граматични особености) 76
Ивета Рашева – По въпроса за избора на св. Климент
Охридски за патрон на Софийския университет –
статии в периодичния ни печат (1936–1941 г.) 90
Яна Сивилова – Произходът на българските
фразеологизми – между филологията и фолклористиката 100
Кирил Първанов – *Войникът* в средновековната
и съвременната българска картина на света 114
Гергана Цонева – Име и идентичност – наблюдение
върху особеностите на именната система в района
на Мики (Мустафчево), Помакохория, Северна Гърция 125

АРХЕОЛОГИЯ. СВЕТИ МЕСТА

Михаил Христов, Константин Рангочев, Росен Р. Малчев –
Неизвестно за науката гробно съоръжение от землището
на с. Югово, общ. Лъки, Средните Родопи 135
Нина Златева, Илия Борисов – Прадед – почит
към предците и една старина (Размисли след проучване
и консервационни намеси в къща на зограф) 144

Емил Сламков – Прилог за идентификација на античка Гортинија	156
Кристијан Блажевски, Јаким Донеvски – Религија и култови во Македонија од I до III век	163
Илинка Атанасова – Символиката и културната примена на каменот и земјата прикажани преку примерот на спанчевските фигуринки (Релации со обичаите и верувањата зачувани кај шопите)	186
Јулијана Иванова – Архангел Михаил – закрилник на градот Винаца	198
Трајче Нацев, Драган Веселинов – Културната историја на градот Штип од Антиката до доаѓањето на османлиите	207
Теодор Пеев – Следи од критско и венецианско влијание в историјата на Бачковскиот манастир	215
Иван Ненов – Ште биде ли разкрита „Българската Троя“	223
Георги Захов – Светите места в село Драгушиново	229
Цветелина Димитрова – Храмова историја и локална идентичност – II (По примера на с. Сапарево, Кюстендилско)	237
Любомир Цонев – Ориентацијата на исламските надгробия – дополнителна възможност за етноконфесионални изследвания	255
Владимир Демирев, Николай Сираков – Каменно стадо („Господ ма пусна“)	264

ВИЗУАЛНА АНТРОПОЛОГИЈА И ЕТНОЛОГИЈА

Веселка Тончева – Етнографскиот филм – документ, визуално изкуство или памет	276
Веселка Тончева – <i>Две кѝци и половина</i> : за един етнографски филм и две експедиции в областта Долни Дебър, Албанија	284

ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА

Тодор Моллов – Третиот в кладенеца (Календарно-астрономическа основа на мотива)	299
Tomasz Rokosz – O metodach rekonstrukcji modelu obrzędu (Na przykładzie obrzędu sobótkowego)	315
Денис Исаев – Възможни етнокултурни взаимодействия, съхранени в епоса „Веда Словена“	335
Светла Дживтерева – Териториално разпределение на българските народни песни според функциите им (По данни от електронен фонд към архив на Катедра „Българска литература“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“)	340
Александар Димитријевски – Чалгиската музичка традиција во Македонија низ примерот на Велешката чалгија	343
Йоанна Иванова – Фюжѝн фолклор – българската традиционна музика в съвременната градска среда (По теренни проучвания в периода март 2016 – януари 2017)	350

ЕТНОЛОГИЈА – ЕТНОГРАФИЈА

Константин Рангочев – Етнология Urbana vs Етнология Rustica (Моделът на етнологическите изследвания през XX–XXI в. в България)	364
Недка Димитрова, Силвия Гарванска – Традиционни сватбени обичаи на власите от Северозападна България (Паралели с традиционната врачанска сватба)	381
Миглена Николаева – Специфични моменти от сватбените обичаи в част от „марашките“ села в Плевенско (60-те – 80-те години на XX век)	391
Радостина Бонева – Околските братя – Горни Долни Окол	404

Стефка Добрева – „Само да ги видиш кѝи хора бяха, няма такъв народ сѝге!“ (Народният обичай Седянка в Тракия)	420
Елка Минчева – Ex votos – изложбата	432

ВЪВ ФОКУС – РОМИТЕ

Димитър Панчев – Активистка етнография и убийството на метода	445
Красимир Асенов – Куфарната търговия – стереотипи на маргинализацията	465
Зорница Пранджева – Аллах в католическата църква	486

ОБРАЗ – ЧОВЕК – ОБЩЕСТВО

Цветомира Кюркчиева – Самодивата в народните предания и легенди	503
Искрена Димитрова – Култът към принцеса Даяна (По материали от град Русе)	514
Николай Ненов – Мазето на социализма	537
Димитър Ив. Добревски – Трансформации и метаморфози на термина „дизайн“	548

ПРИРОДОНАУЧЕН ОТДЕЛ

Владимир Власков – Характеристики на температурния режим в град София за периода 1996–2015 г.	556
Илюстрации	564

TABLE OF CONTENTS

Foreword	15
----------------	----

PALAEOSLAVIC STUDIES, HISTORICAL LINGUISTICS, LINGUOCULTUROLOGY

Andrey Boyadzhiev – <i>Encomion for the Archangels Michael and Gabriel</i> by St. Clement of Ohrid in the Zograph miscellany	17
Lyubka Nenova – Manuscript № 121 from the library of Zograf monastery	36
Aleksandra Ippolitova – Plant name <i>Adamova glava</i> in the Russian manuscripted herbals of the XVIII–XIX centuries	50
Ivo Bratanov – Linguistic analysis on Ivan Momchilov's manuscripts (Spelling, phonetic and grammatical features)	76
Iveta Rasheva – On the topic of the election of St. Clement of Ochrid for patron of Sofia University – articles in our periodic press (1936–1941)	90
Yana Sivilova – The origin of the Bulgarian phraseological units between the Philology and the Folk studies	100
Kiril Parvanov – <i>The soldier</i> in the medieval and contemporary picture of the world	114
Gergana Tzoneva – Name and identity – observing the characteristics of naming system in the region of Miki (Mustafchevo) Pomakohoriya, Northern Greece	125

ARCHAEOLOGY. HOLY PLACES

Mihail Hristov, Konstantin Rangochev, Rossen R. Malchev – Unknown to science sepulchral structure in the vicinity of Yugovo village, Laki municipality, Middle Rhodope region	135
Nina Zlateva, Iliya Borisov – Historical heritage (The reflections after the study and the restoration of a house that is a historical heritage)	144
Emil Slamkov – Contribution to identifying Ancient Gortynia	156

ЛИТЕРАТУРА

- Beldedovski, Krstevski 1979: Beldedovski, Z., Krstevski, C. *Rekognosciranje na području opštine Makedonska Vinica*. – *Arheološki pregled*, 20, Beograd.
 Алексова 1995: Алексова, Б. *Loca sanctorum macedoniae: Култ на мартиријата во Македонија од IV до IX век*. Скопје.
 Балабанов 1970: Балабанов, К. *Кочани (Монографија): Културно-историски споменици во Кочани и кочанско*. Скопје.
 Балабанов 2006: Балабанов, К. *Виница стар антички град и центар на ранохристијанската уметност*. Виница.
 Балабанов 2011: Балабанов, К. *Виничко кале*. Скопје.
 Белдедовски, Крстевски, 1979: Белдедовски, З., Крстевски, Ц. *Археолошката карта на Општина Виница*. Виница.
 Димитрова 2012: Димитрова Е. *Виничката мистерија*. Виница.
 Малковски 1998: Малковски, Ѓ. *Виница и виничко (Монографија)*. Виница.
 Микулчиќ 1996: Микулчиќ, И. *Стари градови и тврдини во Македонија*. Скопје.

ARCHANGEL MICHAEL – GUARDIAN OF THE TOWN OF VINICA

Jilijana Ivanova

*Regional Archeological and Historical Museum “Terracotta” – Vinica
Republic of Macedonia*

Abstract

Most of terracotta reliefs in the collection from the early Christian period found at the archaeological site Vinica's Fortress in Vinica, are whole or fragmented pieces with motifs of Archangel Michael. The cult of this saint persists in Vinica and Vinica's area up to this day. The biggest church in the town is dedicated to the Archangel Michael. It was originally built in 1850, but later enlarged and upgraded. The feast of Saint Michael the Archangel (in the Orthodox Church celebrated on November 21 according to Julian calendar) is popularly known as Arangel, and many families glorify it as their family's patron saint and it is a general belief that it is one of the major saint feast days.

КУЛТУРНАТА ИСТОРИЈА НА ГРАДОТ ШТИП ОД АНТИКАТА ДО ДОАГАЊЕТО НА ОСМАНЛИИТЕ

Трајче Нацев

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Република Македонија

Драган Веселинов

Универзитет „Евро-Балкан“ – Скопје

Република Македонија

Антички период – од крајот на VI в. пр. н.е. до крајот на VI век

Животот во градот Штип започнува на средновековната тврдина Невар (Слика № 1)¹ која никнува врз урнатините на античкиот град Отиња. Лоцирана е на едно доминантно возвишение помеѓу реките Брегалница од север и запад и Отиња од југ, во централното градско ядро, со правец на протегање север – југ.

Најстарите траги за постоење на живот на овој локалитет, веќе означавме претходно, дека потекнуваат од енеолитскиот и од класичниот период (фрагментирана садова керамика), откриени во секторот Стара Кланица (Слика № 2) кај средновековната црква „Св. Владе“² и некрополата Марков Камен кај црквата „Св. Тројца“ или уште позната кај штипјани како „Чепреганова Црква“. Постои размишлување дека на Исарот била населбата од класичниот период, а дека некрополата на населбата била лоцирана на локацијата Марков Камен, на растојание од околу 500 м западно од црквата „Св. Тројца“. Оваа локација името го добила од легендата Крале Марко,

¹ Илустрациите към статията са публикувани в цветната кола на годишника на стр. 593–596. Бел. ред.

² Археолошките истражувања на секторот Стара Кланица беа изведени од ИУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј Штип, под раководство на колегатата Звонко Белдедовски во периодот од 2008 до 2011 година. Во рамките на овие истражувања откриени се неколку фрагменти на керамички садови кои припаѓаат на енеолитскиот и класичниот период. Материјалот од енеолитскиот период е депониран во депото а од класичниот период е изложен во постојаната археолошка поставка на Завод и Музеј Штип.

кој се налутил на неговата сестра и по неа од Исарот фрлил голем камен, кој за среќа не ја погодил, таму каде паднал каменот населението од Штип почнало да го именува како Марков Камен.

Најстарите остатоци за постоење на утврдување на Исарот, припаѓаат на античкиот **Астибо**, откриени во темелите на ѕидното платно прилепено до источната фасада на Кула № 2.³ Начинот на градењето и материјалот е сосема различен во однос на ѕидовите. Во источното подножје на Исарот при изградба на три индивидуални станбени објекти, откриен е ѕид во една иста линија на три различни локации, граден со големи обработени камени блокови со димензии околу 2,00 x 1,50 x 1,00 м.⁴ На истата улица, при копање на потпорен ѕид најдена е мермерна глава, монети и остатоци од темели⁵. Во североисточното подградие на Исарот при изградба исто така на станбен објект, откриен е ѕид со фреско мозаици и еден фрагмент од женска мермерна глава, најверојатно Афродита⁶ (мермерната глава е сместена во постојаната археолошка поставка во Завод и Музеј Штип). Во ѕидовите на средновековната тврдина Исар Штип откриени се неколку споллии. Во нова изградена кука, искористена како споллија е дел од мермерна машка глава (уво) (Слика № 3).

Во прилог на овие откритија кои ги надополнуваат информации-те за убицирањето на античкиот град Астибо секако се: мермерна-

³ Во рамките на конзерваторско археолошките истражувања изведени во 1998 и 1999 година на просторот на акрополот, под раководство на Трајче Нацев констатирана е постара субструкција која се разликува од супструкцијата на средновековната кула донжон (субструкција на овој дел не постои бидејќи ѕидовите од кулата и од одбранбениот ѕид директно се поставени на карпата).

⁴ Благодарност на Коце Тодоров, жител на улица „Бел Камен“, и на Марјан Стефановски, сопственик на индивидуалниот станбен објект на улицата „Бел Камен“ № 3, за добиените информации.

⁵ Ја користам оваа прилика да се заблагодарам на Ване Ефремов, сопственик на индивидуалниот станбен објект на улица „Бел Камен“ № 3, за добиената информација.

⁶ Информацијата ја имам добиено од доајенот на штипскиот театар Томе Гаговски, за случувањата при копањето на темелната основа на неговата семејна кука во североисточното подножје на Исарот.

та скулптурална декоративна пластика, откриена при градењето на семејни куки на улицата која води од населбата Стар Конак до Основното училиште „Гоце Делчев“ во Штип (машка портретна глава, глава на млад Ефеб, торзо на гола Афродита, статуа на Нике-Атина, фрагменти од статуи на коњи и коњаница, делови од композиција на лавови, масивни фрагменти од стебла на столбови со канелури, капители, разни постаменти кои временски припаѓаат на I–III век), кон ова се приклучуваат и архитектонските остатоци: водоводна инсталација⁷ (Нацев 2013, 294). Исто така во непосредна близина на Штип постојат остатоци од аквадукт (Слика № 4) кој потврдува дека градот Астибо бил урбанизирана градска заедница. Лачно засведниот аквадукт со три стопи ја премостувал река Отиња и преку керамички цевки од изворите во месноста Суитлак, преку Бело Брдо ја снабдувал населбата со вода. Дека градот Астибо бил силен економски центар потврдуваат рударската галерија откриена под зградата Кубус зад Трговскиот центар во Штип (Белдедовски 1990: 25). Од рудникот биле експлоатирани бакар, злато и сребро. При истражувањето констатирали се околу 50 м рударска галерија со вертикални отвори за вентилација. Рударската галерија најверојатно продолжувала кон старата зграда на забавиштето, но поради големата количина на одрон во галеријата и заради безбедност на стручната екипа понатамошните истражувања беа прекинати. Некрополата на градот Астибо, лоцирана е во северното подножје на населбата Стар Конак кон старата автобуска станица. При градење на семејна кука откриени се случајно две-три гробни конструкции, кои временски можеме да ги сместиме во хронолошката рамка од I до III в. Дел од овие наоди експонирани се во постојаната археолошка поставка во НУ Завод за заштита на споменците на културата и Музеј Штип.

Врз основа на откриениот археолошки материјал и направената анализа на скулптуралната пластика, населбата најголемиот подем го достигнува во крајот на II и првата половина на III в. Во втората

⁷ Исто така во непосредна близина на Штип постојат остатоци од аквадукт кој ја премостувал река Отиња, во непосредна близина на археолошкиот локалитет Кемер. Преку аквадуктот поминувал водата од изворите во Суитлак, наменета за населението на Астибо.

половина на III век варварските племиња а пред се готите во 268 и 269 г., продираат од север во периферните делови на римското царство и притоа ги пустошат населбите и градовите. Во овој период најверојатно настрадал и градот Астибо.

Континуитет на живеење на овој простор сепак не е прекинат. Населбата егзистирала и во доцноантичкиот период, најверојатно под името Стипеон. Во прилог на ова е откриената градежна архитектонска и декоративна пластика од ранохристијански сакрални објекти, како сплии во фасадите на црквите „Св. Спас“ и „Св. Архангел Михаил“. Во дворното место на црквата „Св. Архангел“ се наоѓаат две колони од ранохристијанска базилика.

Ран среден век (VI–IX в.)

Кон крајот на V в. словенските племиња почнуваат да го пробираат подунавскиот лимес на византиското царство. Во VI век особено крајот е карактеризиран со продори на Словените и Аварите, се до најужните предели на континентална Грција. Во тие продори настрадале градовите и населбите и во VII век словените го населуваат Балканот.

Во Штип од овој период откриен е локалитетот Казанциско мало, каде при копање на темелите на индивидуален станбен објект на ул. „Борис Кидрич“ № 3, регистрирани се фрагменти од поголем керамички сад, рачно изработен, најверојатно урна и човечки нагорени коски. Овие наоди засега се единствени кај нас од тој вид. Истите претставуваат значајно откритие на ранословенски погребен обред, спалување и кремирање на покојниците (Белдедовски 1990: 48).

Кремацијата кај Словените исчезнува со примањето на христијанството кон крајот на VIII – почетокот на IX век.

Локалитети од овој период кој се во близина на градот Штип се Крушка – Варница село Стар Караорман (Белдедовски 1990: 45), каде е откриено словенско грне кое припаѓа на VII в. а од средновековната словенска некропола кај црквата „Св. Ѓорѓи“ на археолошкиот локалитет Баргала, од наодите ќе ја издвоиме словенско-аварската матрица (Белдедовски 1990: 47), која исто така припаѓа на VII в.

Штип од X в. до доаѓањето на османлиите 1385 година

Средновековната населба која подоцна ќе премине во организирано значајно средновековно утврдување, никнува не само врз остатоците на античкиот град Астибо туку и врз урнатините на доцноантичката-византиска населба Стипеон која подоцна ќе го добие името Штип.

Од 976 до 1014 г. Штип бил во составот на Самоиловата држава, Тврдината за која исто така нема сочуван остатоци била освоена најверојатно во почетокот на XI в.

Од 1014 г. па се до проширувањето на Српската феудална држава под династијата на Немања на југ кон Македонија, Штип останува подолго време под српска власт но исто така тоа е и период кога на неколку пати била менувана власта (Панов 1986: 135–147).

Од 1282 до 1321 за време на крал Милутин, Штип повторно ќе подпадне под српска власт и тоа е период кога е гранично подрачје на српската и византиската држава. Во овој период за кратко време потпаѓа под византиската држава. Во времето на владеењето на Стефан Дечански (1321–1331), Штип е присоединет кон српската држава. Во овој период управител на Штип е протосебастот Хреља. Него го наследува Јован Оливер. Од 1335 година па се до доаѓањето на османлиите во источна Македонија управуваат браќата Константин и Драгаш Дејановци (Панов 1986: 135–147).

Утврдувањето на средновековната тврдина Штип (План № 1) го затвора просторот на највисокиот утврден акрополен дел (фруион) и надворешен град – подградие (амборија). Просторот во рамките на целото утврдување зафаќа површина од околу 17000 м² а само утврдениот акрополен простор зафаќа површина од околу 1700 м² (Nacev 2015: 458).

Главниот влез во тврдината Исар (Слика № 5) се наоѓа во источното подножје на тврдината, на локација која е доста непристапна во однос на северната страна на утврдувањето. Главниот влез во средновековниот град Штип претставува скриен бочен влез (карактеристичен за средновековните тврдини) кој не се гледа од далечина. Влезот бил штитен и од внатрешната кула лоцирана во непосредна близина на влезот (Nacev 2015: 459).

Влезот во највисокиот дел на Исарот или акрополот (План № 2) бил заштитен од главната кула донжон која воедно е и симбол на градот Штип, сочувана во висина од 13 м и уште една кула т.н. северна која е спротивно од донжонот, сочувана во долните партии, каде при истражувањето е откриено голема количина на просо. Дали по примерот на доцноантичките утврдувања и кај средновековното утврдување постои внатрешен пропугнакулум (кој ја зголемува одбранбената моќ) или е само случајност, оставам простор за размислување и за истражување на овој нов момент во средновековната фортификациска архитектура во Р. Македонија (Nacev 2015: 457).

Во системот на одбраната на тврдината учествуваат одбранбените сидови и седумте кули, од кои пет се распоредени на акрополниот дел а две кули на јужното и источното подградие (План № 2). Кулите имаат правоаголна форма и се така распоредени да можат да го штитат целиот акропол. Врз основа на истражувањето на внатрешноста на северната кула од влезот во акрополот, можеме да констатираме дека кај сите кули, вкопаниот дел служел како хорзум (Nacev 2015: 473).

Начинот на градење на одбранбените сидови и кулите на фортификацијата речиси е ист кај сите. Одбранбените сидови и кулите немаат темелна основа, туку истите се поставени на претходно зарамнета карпа (Слика № 6). Долните партии кај кулите и кај одбранбените сидови се градени со аморфни камења и варов малтер, додека во горните партии на сидовите се градени во сантрач систем, со хоризонтални и вертикални дрвени греди кои помеѓу себе биле поврзувани со метални кланфи. Хоризонталните греди се појавуваат на различна висина но не помалку од 1,50 од надворешната страна и на 1,20 м од внатрешната страна, назименично како појаси на секој 1,00 м. Просторот помеѓу гредите на надворешната и внатрешната фасада исто така е затваран на ист начин како во долните партии, а јадрото на сидовите било полнето со аморфни камења со различна големина и било заливано со варов малтер (Стојановски 1971: 75).

Средновековното утврдување било освоено во 1385 година и извесно време користено од страна на османлиите се до средината на XVI в. За освојувањето на утврдувањето постои една легенда која ја

важува патописецот Евлија Челеби (Čelebi 1967: 339–340) при посета на градот Штип а потврдена сосема случајно при градењето на водекторот а подоцно и со археолошкото истражување во 2007–2009 од страна на колегата Звонко Белдедовски⁸. Имено се работи за тунел кој водел од водите на река Брегалница се до утврдувањето. Османлиите подолго време го држеле утврдувањето под опсада и им било многу чудно како населението постојувало без вода. Кога една вечер на полно месечина забележале како од водите на Брегалница излегуваат гуски а потоа по извесно време ги снемувале и не се појавуваат. Затоа решиле на локацијата од каде излегуваат гуските да влезат под вода и така го откриле тунелот. По извесно време османлиите направиле план и преку тунелот со голема војска кога длабоко во нокта кога немало месечина преку тунелот успеале да го освојат утврдувањето.

ЛИТЕРАТУРА

- Белдедовски 1990: Белдедовски, З. Брегалничкиот басен во римскиот и раносредновековниот период. – В: Зборник на штипскиот народен Музеј, VI, Штип.
 Нацев 2013: Нацев, Т. Антиката во Брегалничкиот басен. Штип.
 Панов 1986: Панов, Б. Штип и брегалничката област од VI–XII век. – В: Штип низ вековите. Книга I. Штип.
 Стојановски 1971: Стојановски, А. Градови во Македонија од доцниот 14 до 17 век, демографски проучувања. Скопје.
 Čelebi 1967: Čelebi, E. Putopisi. Sarajevo.
 Nacev 2015: Nacev, T. Fortification of the Medieval Fort Isar – Shtip. – Folia Archaeologica Balkanica, III, Skopje, 455–475.

⁸ Со археолошките истражувања во периодот од 2007 до 2011 година, под раководство на Звонко Белдедовски, целосно беше откриен тунелот кој водел од коритото на река Брегалница до акрополот. Со истражувањето откриен е многу мал дел. Најверојатно останатиот дел од тунелот бил срушен при минирањето на овој дел а и од ерозивните сили кои се исто така голем непријател на сидовите од тврдината и на карпата.

**CULTURAL HISTORY OF THE CITY SHTIP
FROM ANTIQUITY TO THE OTTOMAN CONQUEST**

Trajche Nalhev

"Goce Delchev" University – Shtip

Republic of Macedonia

Dragan Veselinov

"Euro-Balkan" University – Skopje

Republic of Macedonia

Abstract

Cultural history of the city of Shtip and its surroundings, thanks to the geomorphology of the terrain, suitable climatic and geographical conditions, road traffic arteries which passed and pass through Shtip in Prehistory, Antiquity and the Middle Ages, contributed to its development start from deepest prehistory or the late Paleolithic and continuously through the ages to last until today.

The paper will present the cultural history of Shtip from Antiquity until the arrival of the Ottomans, through archaeological artifacts, marble sculpture and fortification of medieval fortress Isar Shtip.